

Міжнародне право

УДК 341.1/8

Мельниченко Владислав Сергійович

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Мельниченко Владислав Сергеевич

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Melnychenko Vladyslav

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Асірян Сюзанна Рафіківна

кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Асирян Сюзанна Рафиковна

кандидат юридических наук, ассистент кафедры международного права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Asiryan Syuzanna

Candidate of Legal Sciences,

Assistant of Department of International Law

Yaroslav Mudryi National Law University

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ МІЖНАРОДНО-
ПРАВОВИМИ ЗАСОБАМИ
ОБЕСПЕЧЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫМИ СРЕДСТВАМИ
SECURITY OF INTERNATIONAL SECURITY BY INTERNATIONAL
LEGAL PROCEEDINGS**

Анотація. Глобальні зміни, що відбувалися протягом ХХ – на початку ХХІ ст. поставили на передній план проблеми формування, організації та діяльності систем міжнародної безпеки. На сьогодні спостерігається глобалізація зазначених систем, яка стимулює зростання співпраці та взаємозалежності держав.

Метою цієї статті є наведення детальної характеристики та проведення аналізу ефективності міжнародно-правових засобів забезпечення міжнародної безпеки на основі досліджень відомих теоретиків та науковців права, застосовуючи існуючу світову практику.

Ключові слова: міжнародна безпека, міжнародно-правові засоби, мир, забезпечення миру, агресія, правові засоби, агресивна війна, міжнародне співтовариство.

Аннотация. Глобальные изменения, что происходили в течении ХХ – в начале ХХІ в. поставили на передний план проблемы формирования, организации и деятельности систем международной безопасности. Сегодня наблюдается глобализация указанных систем, которая стимулирует рост сотрудничества и взаимозависимости государств.

Целью этой статьи является наведение детальной характеристики и проведения анализа эффективности международно-правовых средств обеспечения международной безопасности на основе исследований известных теоретиков и ученых права, применяя существующую мировую практику.

Ключевые слова: международная безопасность, международно-правовые средства, мир, обеспечение мира, агрессия, правовые средства, агрессивная война, международное сообщество.

Summary. The global changes that took place during the twentieth and early twenty-first centuries put the problem of the formation, organization and operation of international security systems in the forefront. Today, the globalization of these

systems is observed, which stimulates the growth of cooperation and interdependence of states.

The purpose of this article is to provide a detailed description and analysis of the effectiveness of international legal means of ensuring international security on the basis of research by well-known theorists and law scholars, applying the existing world practice.

***Key words:** international security, international legal means, peace, peacekeeping, aggression, legal means, aggressive war, international community.*

Постановка проблеми. Питання безпеки та миру займає чи не найважливіше місце в сучасному міжнародному праві. Це досить проблематична категорія, яка в останні десятиріччя набула особливого значення. Якщо раніше держави були спроможні захистити себе від зовнішнього посягання за рахунок нарощення власного військового потенціалу, то на сучасному етапі, коли спостерігається значний прогрес у розвитку військових технологій, навіть країни з найбільш потужним озброєнням є вразливими перед загрозою нанесення потужних ударів. Стало зрозуміло, що військові засоби відходять на другий план у забезпеченні захисту держави, поступаючись засобам політичного і міжнародно-правового характеру. Саме цей аспект змусив міжнародне співтовариство замислитися та спрямувати всі свої сили на дипломатичне забезпечення міжнародної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням даної проблеми займалися досить відомі науковці, зокрема: М.В, Буроменський, О.А Сергунін, М.О. Баймуратов, М. М. Антонович, В. С. Ржевський, І. П. Блищенко, І. І. Лукашук, Г. О. Анцелевич, І. Я. Кисельов та інші.

Мета статті. Основною метою статті є дослідження існуючих міжнародно-правових засобів міжнародної безпеки та аналіз їх ефективності в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу. На будь-якому етапі існування людства питанню безпеки приділялось досить багато уваги, оскільки саме вона є важливим компонентом розвитку суспільства. Сьогодні ми можемо спостерігати активізацію діяльності міжнародної спільноти задля забезпечення міжнародної безпеки. Під міжнародною безпекою можна розуміти певний стан міжнародних відносин, при якому виключаються загрози порушення миру та здійснення актів агресії, а відносини між державами будуються відповідно до загально визнаних норм і принципів міжнародного права. Стрімке прагнення держав забезпечити стабільний мир на планеті безпосередньо залежить від їх зовнішньої політики та дотримання сучасного міжнародного законодавства. Виокремлюється об'єктивна потреба міжнародного співробітництва в питаннях забезпечення миру, що і зумовила процес формування і функціонування досить нової галузі загального міжнародного права – права міжнародної безпеки, роль якого полягає у створенні всеосяжної системи миру та безпеки [1, с. 265].

Забезпечення міжнародної безпеки безпосередньо здійснюється за допомогою міжнародно-правових засобів, які являють собою сукупність правових та інших методів, що відповідають основним принципам міжнародного права. Їх можна умовно поділити на три групи: нормативні, організаційні та матеріальні. Головним джерелом, що регламентує міжнародно-правові способи і засоби забезпечення миру, є Статут ООН. Підтримка міжнародного миру і безпеки, що забезпечується вживанням ефективних спільних заходів — найголовніша мета діяльності Організації Об'єднаних Націй [5].

Знадобився час, аби зрозуміти, що міжнародне право лише тоді спроможне бути ефективним засобом забезпечення безпеки держав, коли загальне право на застосування сили буде заборонено, окрім права на захист. Формуються загальні принципи, які з часом набули імперативного характеру, оскільки вони є загальнообов'язковими для всіх учасників міжнародних

відносин. До них можна віднести: принцип незастосування сили чи погрози силою, принцип територіальної недоторканості і т. д. Всі ці принципи спрямовані на забезпечення миру і злагоди на нашій планеті, шляхом розширення міжнародного співробітництва держав і саме тому лише взаємодія і взаємозалежність є показником їх ефективності [1, с. 266-267].

Правовий зміст цих принципів був розкритий у низці Резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, спрямованих на зміцнення правових основ та підвищення ефективності механізму ООН із підтримки миру (Декларація про зміцнення міжнародної безпеки 1970 р.; Декларація про запобігання й усунення спорів і ситуацій, що можуть загрожувати міжнародному миру та безпеці, і про роль ООН у цій області 1988 р.) [1, с. 267].

Досить важливе місце займає укладення у 1928 році Паризького договору, в якому було встановлено принцип заборони агресивних війн. Однак, в перших міжнародно-правових документах не було чіткого визначення, що ж саме розуміється під терміном "агресія", тому не було розкрито поняття агресивної війни. Як результат, дана прогалина знижувала ефективність цих документів, що фактично розв'язувало руки потенційному агресору. Було б доцільним встановити певний перелік принципів та критеріїв, якими б керувалися різні міжнародні органи при встановленні факту агресії, що допомогло б відрізнити її від самооборони держав.

Дане питання неодноразово бентежило міжнародну спільноту. Наслідком цього стало прийняття резолюції Генеральної Асамблеї ООН 14 грудня 1974 року, яка закріпила визначення агресії та переліку агресивних актів. Відповідно до статті першої, агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканості або політичної незалежності іншої держави, або будь-яким іншим способом, несумісним зі Статутом Організації Об'єднаних Націй, як це встановлено в даному визначенні. До переліку агресивних актів можна віднести: вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави, або

будь-яка військова окупація, яка є результатом такого вторгнення або нападу, або будь-яка анексія території іншої держави з застосування сили, блокада портів держави збройними силами іншої держави і т. д. [2].

Застосування збройної сили державою кваліфікується як акт агресії лише тоді, коли воно несумісне зі Статутом, а також, коли це має місце у міжнародному конфлікті. З цього випливає, що поняття агресії не застосовується до будь-яких внутрішніх конфліктів, адже це є справою відповідної держави та відноситься до її внутрішньої компетенції [7, с. 280].

Аналізуючи даний документ, можна зазначити, що такий злочин, як агресія, не може мати жодних виправдань і перелік агресивних актів є невичерпним, що дає право Раді Безпеки ООН відносити до агресії й інші акти, відповідно до Статуту організації. Тобто, можна сказати, що дана резолюція фактично активувала дію деяких положень Статуту ООН, зокрема, статті 39, в аспекті можливості встановлення фактів юридичного існування актів агресії Радою Безпеки ООН, оскільки раніше, без нормативного закріплення даного поняття, це було неможливо.

Саме положення Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 1974 року дають можливість юридично кваліфікувати події сьогодення, зокрема, дії Росії щодо України на Донбасі та в Криму. Дії Росії, які відповідно до статті першої даного документу, варто розцінювати як агресію, є загрозою всьому існуючому світовому порядку. Відмова потужної ядерної держави та одного з членів Ради Безпеки ООН, від дотримання підписаних міжнародних договорів, зокрема, Будапештського меморандуму та порушення принципу незастосування сили ставлять перед світовою спільнотою дуже серйозні виклики.

Важливе значення має порушення Росією Будапештського меморандуму про гарантію безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 року, у якому вона, відповідно до статті другої даного документу, зобов'язана утримуватися від

загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України, і що ніяка її зброя ніколи не буде використовуватися проти України [6].

На жаль, варто констатувати, що такі дії одного з гарантів територіальної цілісності та недоторканості України підривають авторитет усіх інших договорів схожого типу і служать орієнтиром для інших країн, які цілком можуть здійснювати акти агресії, використовуючи цей приклад.

Підсумовуючи зазначені нормативні засоби забезпечення миру, можна сказати, що існує досить великий перелік непоганих міжнародно-правових договорів, щодо забезпечення миру на нашій планеті, однак, практика показує, що жоден з них не може повністю гарантувати безпеку і недоторканність учасників цих домовленостей. Фактично, укладаючи такі договори, можна покладатися лише на авторитет та чесність їх сторін.

Окрім нормативних, сьогодні активно застосовуються й організаційні засоби забезпечення міжнародної безпеки. До них можна віднести створення державами систем колективної та індивідуальних систем безпеки, які покликані попереджувати та припиняти війни.

Як зазначає М. В. Буроменський, система індивідуальної безпеки держав – це сукупність використовуваних державою індивідуальних гарантій забезпечення своєї безпеки. Створивши норми міжнародного права, що визнають агресію міжнародним злочином, держави не відмовилися від власних засобів забезпечення своєї безпеки, а використовували міжнародно-правові засоби як додаткові гарантії останньої [1, с. 269].

Пошук оптимальних механізмів попередження світових війн став підставою введення в міжнародну практику такого поняття як колективна безпека. Було встановлено, що колективна безпека являє собою систему спільних заходів держав усього світу чи окремих регіонів, що були введені для усунення загрози миру та припинення будь-яких актів агресії. Головною умовою колективної безпеки є наявність певної групи держав, об'єднаних

спільними намірами та які спроможні до розробки певних військово-політичних заходів, спрямованих проти потенційного агресора [1, с. 269].

Варто зазначити, що конкретні системи колективної безпеки можуть відрізнятися одна від одної за характером закладених в їх основі міждержавних коаліцій та цілей, які ставлять перед собою їх учасники. Досить часто ці коаліції об'єднують держави, які мають схожий суспільно-політичний устрій, спільну історію або цінності (до таких об'єднань можна віднести НАТО, ЕС і т. д.), але вони можуть виникати також і внаслідок зовнішньої загрози, яка ставить під сумнів безпеку держав зовсім різного типу.

Така організація як НАТО спрямована на забезпечення стабільності в трансатлантичній підсистемі міжнародних відносин, має сприяти взаємодії США та європейських країн у стратегічній сфері. Як зазначає О.А. Сергунін, НАТО забезпечує законну американську військову присутність на території Європи, задля недопущення глобальних конфліктів на цьому континенті. Таке твердження має право на життя, адже на сьогодні США чітко окреслюють свої лідерські позиції і дають зрозуміти, що НАТО має стати головним гарантом європейської безпеки [4, с. 130].

Також, досить важливе місце щодо забезпеченні миру займає Організація з безпеки та співробітництва в Європі об'єднує 57 держав, розташованих в Європі, Центральній Азії та Північній Америці. Одна з найбільших регіональних міжнародних організацій з підтримання безпеки була створена 1 січня 1995 р., але започатковано її становлення ще 1 серпня 1975 р. із заснуванням Ради з безпеки і співробітництва в Європі. Її діяльність безпосередньо спрямована на врегулювання конфліктів та інших кризових ситуацій у Європі. Виконує дана організація наступні функції: здійснює контроль за поширенням зброї, докладає всіх можливих дипломатичних зусиль для урегулювання конфліктів, сприяє економічній безпеці, захисту прав людини, розвитку демократичних інститутів і т. д. Тобто, фактично,

діяльність ОБСЄ має бути спрямована на справедливе врегулювання конфліктів та суперечок.

Діяльність Організації охоплює, зазвичай, регіони, які стали ареною збройних конфліктів, що підкреслює актуальність механізмів та інструментів превентивної дипломатії ОБСЄ. Хоча югославські події довели неефективність миротворчої діяльності ОБСЄ на Балканах, вона продовжує відігравати важливу роль з підтримання стабільності у решті регіонів Європи [3, с. 144].

Діяльність ОБСЄ, на сьогодні, також спрямована і стосовно України. Відомо, що українсько-російські відносини переживають далеко не найкращі свої часи і, саме тому, ми можемо спостерігати активізацію діяльності ОБСЄ у цьому регіоні. Однак, можна сказати, що на сьогодні результати такої діяльності не дуже відрізняються від результатів діяльності даної організації на Балканах.

Окрім зазначених правових та організаційних засобів, також можна виокремити й матеріальні засоби забезпечення міжнародної безпеки. Цими засобами можна вважати заходи щодо роззброєння та обмеження озброєння. Як зазначає М.В. Буроменський, війну не можна виключити міжнародним правом. Таке твердження, на жаль, є досить влучним і варто констатувати, що безпека держав, на даному етапі, залежить від рівня її військового потенціалу. Тобто, приблизна рівність військових потенціалів держав може мінімізувати ризик збройних агресій. Цілком ймовірно, саме цим керується міжнародне співтовариство, застосовуючи заходи роззброєння.

Роззброєння – це широкий комплекс погоджених заходів держави, покликаних зменшити, а зрештою і цілком ліквідувати матеріальні засоби ведення війни. У даний час роззброєння є принципом міжнародного права, який не містить обов'язку роззброюватися, а вимагає від держав домагатися й укладати договори про роззброєння [1, с. 271].

Варто виокремити, що важливу роль у проблемі роззброєння відіграє саме Статут ООН. Відповідальність за систему регулювання озброєнь, згідно зі статтею 26 Статуту, покладається на Раду Безпеки ООН.

Найважливішим питанням проблематики роззброєння є заборона та ліквідація зброї масового ураження. Варто констатувати, що, на сьогодні повна заборона ядерної зброї є неможливою. На практиці така ціль може бути досягнута лише поступово. Цілком ймовірно, що більшість ядерних держав вважають, що така зброя може гарантувати їх безпеку.

Висновок. Нині використовується багато засобів забезпечення міжнародної безпеки, але, на жаль, далеко не кожен здатний реально гарантувати безпеку, якої так прагнуть учасники міжнародних відносин. Переговорні процеси є дійсно ефективними лише за приблизної рівності військових потенціалів сторін, якщо ж різниця досить велика, то цей чинник може відіграти роль дестабілізуючого фактора, яскравим прикладом чого є порушення Будапештського меморандуму Російською Федерацією.

Незважаючи на досить високий розвиток, наука міжнародного права часто показує свою неготовність до вирішення серйозних питань, які постали перед нею. Варто констатувати, що на сучасному етапі існує досить багато держав з ядерним озброєнням, відмовлятися від якого вони не мають наміру. Цей факт може свідчити про те, що ядерна зброя залишається досить важливим та ефективним засобом забезпечення безпеки держави, що дуже прикро визнавати.

Політика міжнародного співтовариства спрямована на відмову від ядерної зброї, що повинно підвищити рівень міжнародної безпеки. Насамперед, необхідно створити принципово нові засоби забезпечення міжнародної безпеки, але виключно мирного характеру, які попереджуватимуть збройні конфлікти, а не вирішувати їх постфактум, що автоматично гарантуватиме повну безпеку світової спільноти та, відповідно, максимально мінімізує необхідність у ядерній зброї.

Література

1. Міжнародне право: Навч. посібник / За ред. М.В. Буроменського – К.: Юрінком Інтер, 2005. – С. 265-275.
2. Резолюція 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
3. В. Фалалєєва Особливості організації та діяльності ОБСЄ в умовах загострення невоєнних загроз / Вісник Академії адвокатури України 136 число 2(27) 2013. – С. 136-144.
4. Сергунин А. А. Международная безопасность и новые подходы и концепты / А. А. Сергунин // Полис. – 2005. – № 6. – С. 126–137.
5. Статут Організації Об’єднаних Націй від 26 черв. 1945 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
6. Меморандум про гарантії безпеки у зв’язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
7. Чехович Т. В. Забезпечення міжнародної безпеки міжнародно-правовими засобами / Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ, № 1, 2013. – С. 277-282.